

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ
УКРАЇНИ ТА ЮРИДИЧНА НАУКА**

Короткі тези доповідей та наукових повідомлень
наукової конференції молодих учених та аспірантів
16-17 червня 1998 р.

Харків
1998

интересов граждан, отвечающие требованиям международно-правовых стандартов (Всеобщей декларации прав человека, международным пактам, Европейской конвенции по защите прав граждан и основных свобод и др.).

Нормы, регулирующие порядок обжалования и судебной проверки законности и обоснованности решений органов предварительного расследования, недостаточно четко регулируют уголовно-правовые отношения, возникающие в связи с применением этих норм. Так, в законодательстве противоречиво выражены предмет рассмотрения жалоб, отсутствует регламентация и пределы обжалования, процессуального положения участников судебной проверки, остаются неурегулированными отношения отдельных субъектов обжалования, необоснованно ограничивается число субъектов, имеющих право на обжалование санкции прокурора на арест.

В.В. Вапнярчук

ПОНЯТТЯ ОРГАНУ ДІЗНАННЯ Й ОСОБИ, ЯКА ЙОГО ПРОВАДИТЬ

Органами дізнання визнаються вказані в законі установи і керівники деяких державних установ (а не ці установи в цілому).

З аналізу відповідних статей КПК, в яких міститься термін «орган дізнання» випливає, що під таким органом (коли ним називається державна установа чи організація в цілому) мається на увазі не лише керівник цієї установи чи організації, а коло підлеглих йому по службі посадових осіб, які мають певне відношення до розслідування кримінальних справ (керівництво дізнанням, безпосереднє провадження, сприяння його провадженню тощо) на чолі з керівником.

Групи посадових осіб, які здійснюють функцію дізнання у кримінальних справах, є і в тих установах і організаціях (наприклад, у військових частинах і з'єднаннях, у ВТУ), в яких згідно з термінологією закону органами дізнання є їх керівники (а не установи чи організації в цілому). Але тут вони нечисельні у порівнянні з колективами, які є в установах і організаціях, названих органами дізнання (особливо у порівнянні з органами міліції). У деяких з них може й не бути вищевказаних груп у зв'язку з незначною кількістю кримінальних справ, а інколи й за відсутністю їх (приміром, на морських судах), так що провадження дізнання має тут лише епізодичний харак-

тер і не становить постійну (хоч і не основну) функцію на відміну від органів дізнання - установ. Саме з цих причин закон називає органами дізнання не установи в цілому, а тільки їх керівників.

Безпосереднє відношення до провадження дізнання в окремій кримінальній справі має більш вузьке коло посадових осіб. Так, у районних і міських органах міліції це особа, яка провадить дізнання, начальник відділу (відділення) карного розшуку, начальник відділу (управління) міліції (чи його заступник); при відсутності відділень - особа, яка провадить дізнання, начальник відділу міліції; у військових частинах і з'єднаннях, як і в більшості інших органах дізнання, - дві посадові особи: офіцер-дізнавач і командир військової частини (з'єднання).

Основну ж роботу по розслідуванню кримінальної справи при провадженні дізнання виконує одна посадова особа, саме та, в якій справа знаходиться у безпосередньому провадженні, тобто особа, яка здійснює дізнання. Тому немає необхідності давати в законі перелік усіх посадових осіб, які мають те чи інше відношення до порушення кримінальної справи та її розслідування. Але існує прямий сенс виділення окремої категорії посадових осіб, які безпосередньо провадять дізнання у кримінальних справах, і наділення їх процесуальними правами й обов'язками. У науці кримінального процесу під такою особою розуміють «посадову особу органу дізнання, уповноважену здійснювати дізнання в справі у межах своєї компетенції». Це положення увійшло і в проект нового КПК України (п.1 ст.32). Однак таке визначення не зовсім правильне, бо дізнання може провадити також і сам керівник державної установи, організації, якій надано право провадження дізнання (начальник відділу внутрішніх справ, командир військової частини та ін.), не уповноважуючи на це підлеглу йому посадову особу.

Отже, під особою, яка провадить дізнання, - дізнавачем, необхідно розуміти: по-перше, керівника, начальника державної установи, організації, з числа тих, що перелічені в законі, який сам безпосередньо провадить дізнання; по-друге, посадову особу, уповноважену ним для провадження дізнання у кримінальних справах. Думається, що таке поняття є більш правильним, тому бажано було б саме його закріпити в новому КПК України.

Про особу, що провадить дізнання, можна говорити тільки після порушення кримінальної справи, з того моменту, коли за вказівкою керівника певна посадова особа приймає уже порушену кримінальну справу до свого провадження. Тому хибно буде вважати,

що особа, яка провадить дізнання, має право порушувати кримінальну справу. Не випадково таким правом закон наділяє орган дізнання (ст.4, 98, 104 КПК).

Н.А. Погорецкий

О РЕОРГАНИЗАЦИИ СЛЕДСТВЕННОГО АППАРАТА УКРАИНЫ

На каждом этапе развития нашего государства и общества закономерно ставится вопрос о совершенствовании и реорганизации институтов законодательной, исполнительной и судебной властей. Не является исключением и следственный аппарат страны. После провозглашения Украины самостоятельным государством и особенно после утверждения новой Конституции Украины дискуссии о месте следственного аппарата в системе правоохранительных и судебных органов вновь оживились.

Одни авторы поддерживают идею, возникшую еще в конце 50-х годов, с созданием самостоятельного следственного аппарата как единой автономной, централизованно управляемой системы; иные полагают целесообразным сосредоточить следствие в органах Министерства внутренних дел и Службы безопасности Украины, оставив за прокуратурой только надзор за предварительным расследованием уголовных дел; некоторые предлагают изъять следствие из органов МВД и СБУ и сосредоточить его полностью в органах прокуратуры, оставив за МВД и СБУ только дознание; есть правоведы, отстаивающие жизнеспособность уже устоявшейся структуры организации предварительного расследования и предлагающие различные пути ее усовершенствования.

Все эти предложения по реорганизации органов предварительного расследования направлены прежде всего на повышение эффективности, качества последнего и на обеспечение прав и свобод обвиняемого, подозреваемого, потерпевшего, иных лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве.

Представляется, что при реорганизации следственного аппарата необходимо учитывать как мировой опыт построения правоохранительных и судебных органов, так и наше прошлое, критически осмыслив его положительные и отрицательные аспекты. Известно, что в мире существует две основных модели организации

расследования преступлений: англо-американская и французская. Первая характеризуется тем, что функция расследования целиком и полностью возложена на исполнительную власть, прежде всего на полицию и другие органы государственного управления (в США, например, на службы натурализации, иммиграции, таможенное управление и др.). Особенность второй модели заключается в том, что функция расследования тяжких преступлений возложена на судебную власть - судебных следователей, с оставлением за юрисдикцией исполнительной власти (прокуратуры, полиции) дознания как способа расследования менее тяжких преступлений. Ко второй модели относилось судоустройство и в дореволюционной России, где в 1864 г. был создан институт судебных следователей. Во Франции по ныне действующему законодательству они называются следственными судьями, т.е. носителями судебной власти.

Несомненно, что существующая система органов предварительного расследования в Украине нуждается в реорганизации. Однако в условиях роста преступности (особенно организованных ее форм), острого дефицита материальных и финансовых средств, отсутствия надлежащего теоретического обоснования и экспериментальных данных производить коренную ломку устоявшихся структур преждевременно. Поэтому, с нашей точки зрения, такая реорганизация должна происходить поэтапно.

Представляется, что в конечном итоге мы придем к практической реализации идеи о судебном следователе. Указание об этом в п. 9 «Переходных положений» Конституции Украины, на наш взгляд, имеет не этимологическое значение, а должно предопределить правовую природу следственного аппарата Украины, так как именно это обстоятельство во многом раскрывает характер правоотношений следователя с органом дознания, начальником следственного отдела и прокурором, определяет процессуальное положение следователя в уголовном судопроизводстве, влияет на эффективность и качество следствия, а в конечном итоге - на эффективность защиты прав и свобод гражданина.